

נכנסת שם דרך חלון בתוך הרקיע, ומקפת את הרקיע וחוזרת מן המערב למזרח.

שנאמר "הולך אל דרום וסובב אל צפון" וגו'.

"הולך אל דרום" ביום, ו"סובב אל צפון", בלילה.

וממשיך הפסוק ואומר **"סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח"**.

אלו פני מזרח ופני מערב, שפעמים מסבבתן, ופעמים מחלכתן.

והיינו, השמש ביום הולכת תחת כיפת השמים, וזה נקרא הילוך, ובלילה היא מהלכת מעל כיפת הרקיע, וזה נקרא סיבוב.

ופירוש הפסוק הוא, הולך אל דרום ביום, שבכל יום, אפילו בימים הקצרים בתקופת טבת, הולך השמש רוח דרומית ביום. וסובב אל צפון בלילה. שבכל לילה, אפילו בלילות הקצרים בתקופת תמוז, סובב את רוח צפון בלילה.

וצד מזרח וצד מערב תלוי בחורף ובקיץ. שבקיץ, ביום ארוך, החמה יוצאת בקרן צפונית מזרחית, ושוקעת בקרן מערבית צפונית. שביום הולך השמש בשלשה צדדין: צד מזרח, צד דרום, וצד מערב, שהולך מצפון לדרום בצד מזרח, ואחר כך כל צד דרום, ואחר כך צד מערב מדרום לצפון. נמצא שצד מזרח וצד מערב מהלכתן ביום. ובחורף ביום קצר, אינה מהלכת ביום אלא רוח דרום, שהיא יוצאה בקרן מזרחית דרומית ושוקעת בקרן מערבית דרומית, וסובבת בלילה ג' רוחות מעל הרקיע, צד מערב מדרום לצפון, וצד צפון, וצד מזרח מצפון לדרום, נמצא שפני מזרח ופני מערב

"תזל כטל אמרתי", זו רוח צפונית שמזלת את הזהב. שרוח צפונית מחממת ומביאה שרב, ואין יורדים גשמים. ומחמת זה יש רעבון, מחמת שלא גדילה התבואה, ובני אדם נותנין כספם וזהבם בזול כדי לקנות תבואה. וכן הוא אומר "חולים זהב מכים". כתוב אצל זהב לשון זול.

"כשעירים עלי דשא", זו רוח מזרחית, שמסערת את כל העולם כשעיר. היינו שד. וזאת, כשהיא באה לפורענות, ואינה מנשבת כדרכה, שאז היא נוחה.

"וכרביבים עלי עשב", זו רוח דרומית, שהיא מעלה רביבים ומגדלת עשבים. רוח דרומית מביאה גשמים ועל ידי זה גדלים עשבים.

כה-ב תניא, רבי אליעזר אומר: עולם לאכסדרה הוא דומה. כשם שהאכסדרה מסובבת מג' רוחות וצד רביעי פרוץ בה, כן הוא העולם.

ורוח צפונית אינה מסובבת, וכיון שהגיעה חמה אצל קרן מערבית צפונית נכפפת ועולה למעלה מן הרקיע. כשהיא מגעת בזמן השקיעה אצל קרן מערבית צפונית, משם היא מסבבת את גגו של רקיע בלילה ברוח צפון.

ורבי יהושע אומר: עולם, לקובה הוא דומה, לאהל המוקף מכל צדדיו, ורוח צפונית מסובבת.

וכיון שהחמה מוגעת לקרן מערבית צפונית, מקפת וחוזרת אחורי כיפה.

סדר הילוך החמה הוא מן המזרח לדרום, ומדרום למערב, וממערב לצפון, וכשהיא מגעת בשעת השקיעה לקרן מערבית צפונית,

מסבבתן בלילה.⁽³⁰⁾

המשך הברייתא הוא היה אומר, אתאן לרבי אליעזר, זה הולך על רבי אליעזר שהיה אומר עולם לאכסדרה דומה, כתוב באיוב: "מן החדר תבא סופה" זו רוח דרומית, שדופן שלה אמצעי בין מזרח ומערב, שהרי רוח צפונית פתוחה, לכן רוח דרומית דומה לחדר שהיא פנימית בין שני דפנות, וסופה היינו סערה. "וממזורים קרח" זו רוח צפונית, שדופן שלה מזורת, לשון מוזר שהיא שונה מצדדין אחרים שהיא פרוצה. "מנשמת אל יתן קרח" זו רוח מערבית, שהקור בא מרוח מערבית לכן יתן קרח היינו חורף. "ורחב מים במוצק" זו רוח מזרחית. שעל ידי רוח מזרחית מתרחבין הגשמים שיורד הרבה גשם וזה מציק לאנשים.

שואלת הגמרא: והאמר מר רוח דרומית מעלה ריבים ומגדלת עשבים, הרי מוכח לעיל שרוח דרומית מביאה גשמים ומגדלת עשבים, ואיך אומר כאן שגשמים באים מרוח מזרחית. מתרצת הגמרא: לא קשיא הא דאתיא מטרא בניחותא הא בשפיכותא. כשיורד מטר בנחת בא מן הדרום, וכשיורד בשפיכה דהיינו בזעף בא מן המזרח.

אמר רב חסדא מאי דכתיב מהו הפירוש בכתוב "מצפון זהב יאתה" שמשמעו שמצפון בא זהב, זו רוח צפונית שמזלת את הזהב, וכן הוא אומר הזלים זהב מכוס. נתבאר לעיל.

אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא: מיום שחרב בית המקדש לא הוגשמה רוח

דרומית, אין רוח דרומית מביאה גשמים טובים, שנאמר "ויגזור על ימין ורעב, ויאכל על שמאל ולא שבעו".

פירוש הפסוק הוא, שהקב"ה גזר על ימין, שהוא דרום, שרוח שלה לא יביא גשמים טובים, ועל ידי זה יהיה רעב שלא יצמח הרבה תבואה ופירות.

ומהיכן יודעים שימין הוא דרום? — וכתוב "צפון וימין אתה בראתם". והכוונה צפון ודרום, מוכח מכאן שימין הוא דרום, משום שמזרח נקרא פנים ומערב אחר, וכשעומדים כשהפנים למזרח נמצא דרום בצד ימין וצפון בצד שמאל.

ואמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא: מיום שחרב בית המקדש, אין הגשמים יורדין מאוצר טוב, שנאמר "יפתח ה' לך את אוצרו הטוב", וכתוב בהמשך הפסוק "לתת מטר ארצך בעתו".

בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, וישראל שרויין על אדמתם, גשמים יורדין מאוצר טוב.

בזמן שאין ישראל שרויין על אדמתם, אין גשמים יורדין מאוצר טוב.

אמר רבי יצחק: הרוצה שיחכים ידרים, ושיעשיר יצפין. מי שרוצה להחכים, יתפלל בצד דרום, ואם רוצה להעשיר, יתפלל בצד צפון.

וסימניך שלא תחליף: שלחן בצפון, ומנורה

30. עיין באדיר במרום להרמח"ל עמוד רל"ה שהאריך בבאור סוגיא זו. ועיין עוד מה שכתוב

בדרום.

השלחן מרמז על עשירות כמו שלחן מלכים, היה בצפון, ומנורה שמרמזת על חכמה, שהחכמה נמשלה לאור, היתה בדרום.

ורבי יהושע בן לוי אמר: לעולם ידרים. שמתוך שמתחכם, מתעשר. שנאמר "אורך ימים בימינה, בשמאלה עושר וכבוד". זה הולך על התורה, שעל ידי התורה זוכין לאורך ימים וגם לעושר וכבוד. ולכן על ידי שידרים, יתחכם בתורה, ויהיה לו גם כן עושר.

שואלת הגמרא: והא רבי יהושע בן לוי אמר שכינה במערב, אם כן צריך להתפלל לצד מערב.

ומתרצת הגמרא: דמצד אצדודי. שמתפלל לצד מערב ונוטה מעט לצד דרום, היינו שמתפלל באלכסון לקרן מערבית דרומית.

אמר ליה רבי חנינא לרב אשי: כגון אתון, דיתביתו בצפונה דארץ ישראל, אדרימו אדרומי.

רבי חנינא חולק על האמוראים הקודמים, וסובר שצריך להתפלל לצד ארץ ישראל וירושלים, וכמו שאמר הכתוב "והתפללו אליך דרך ארצם". ולכן אמר, כיון שאתם יושבים בצד צפון של ארץ ישראל, תתפללו לצד דרום שהוא לכיוון ארץ ישראל.

ומנא לן דבבל לצפונה דארץ ישראל קיימא? מהיכן יודעים שבבל נמצאת בצפון ארץ ישראל, שמשום כך אם רוצים להתפלל לצד ארץ ישראל צריך להתפלל לצד דרום?

דכתיב "מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ". והכונה שמבבל תבא הרעה, שנבוכדנצר יכבוש את ארץ ישראל ויחריב את בית המקדש.

שנינו במשנה: מרחיקין את המזרה מן הירק וכו'.

תנא רבי יוסי מתיר בחרדל, משום שיכול לומר לו: עד שאתה אומר לי הרחק חרדלך מן דבוריי, הרחק דבורך מן חרדליי, שבאות ואוכלות לגלוגי חרדליי. זה נתבאר לעיל [בדף יח א, עיי"ש בסוגיא].

מתניתין:

מרחיקין את האילן מן הבור עשרים וחמש אמה. מפני שהשרשים מתפשטים ומרפיץ את כותלי הבור.

ובחרוב ובשקמה, חמשים אמה. מכיון ששרשיהם מרובים ומתפשטים עד חמישים אמה. בין מלמעלה בין מן הצד. בין אם אחד מהן מלמעלה בגובה שיפוע הר, והשני בשפולו למטה. ובין אם שניהן בקרקע שוה זה בצד זה.

אם הבור קרמה, קוצץ ונותן דמים. אף שנטע שלא ברשות, שהרי הבור קדם, מכל מקום לא חייבוהו חכמים לקוץ בלא דמים. כיון שאינו מזיק מיד עד זמן גדול, והוא היזק של יחיד.

ואם אילן קדם, לא יקוץ, כיון שנטע ברשות לא חייבוהו כלל לקוץ.

מתרצת הגמרא: אמר רבי הגא בשם רבי יוסי מפני שמחלידין את הקרקע ומלקיין קרקעיתה של בור. מפני שהשרשין מהלכין בתוך הקרקע מתחת לקרקעית הבור, ומלקיין את הקרקע ונופל יסודות כותליה.

שנינו במשנה: רבי יוסי אומר, אף על פי שהבור קודמת לאילן לא יקוץ, שזה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו. רבי יוסי חולק וסובר, כיון שאינו מזיק מיד אלא עד זמן גדול שיתפשטו השרשים, נחשב שעושה בתוך שלו ואינו נכנס לתוך תחום חבירו, לכן בזה על הניזוק להרחיק את עצמו.

אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי.

אמר רב אשי: כי הואן כי רב כהנא כשהיינו בשיבתו של רב כהנא, היה אמרינן: מזדה רבי יוסי ב"גירי דידיה", באופן שהנזק בא מיד, שזה נחשב כמו שזורק חצים לרשות חבירו.

פאפי יונאה, עני והעשיר הוה, היה מקודם עני ואחר כך העשיר.⁽³¹⁾

בנה אפדנא בנה בנין בחצירו, חוה הנך עצורי בשיבבותיה דכי הוה דייקי שומשמי הוה נידא אפדניה, היו גרים לידו עוצרי שומשמיין, שדכין אותן ומוציאין שמגן, ובזמן שהיו דופקין עליהן לדוך אותן היה מתנדנד הבנין שבנה בחצירו.

ספק זה קדם וספק זה קדם, לא יקוץ, מספק אין צריך לקוץ, וכמו שהגמרא מפרשת לעיל [כד ב].

רבי יוסי אומר: אף על פי שהבור קודמת לאילן, לא יקוץ, שזה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו. רבי יוסי חולק וסובר, כיון שאינו מזיק מיד אלא עד זמן גדול שיתפשטו השרשים, נחשב שעושה בתוך שלו ואינו נכנס לתוך תחום חבירו, לכן בזה על הניזוק להרחיק את עצמו.

גמרא:

תנא, שנינו בברייתא: בין שהבור למטה ואילן למעלה, בין שהבור למעלה ואילן למטה.

שואלת הגמרא: בשלמא בור למטה ואילן למעלה, קא אזלין שרשין מזקי לה לבור. כשהבור למטה והאילן למעלה, מובן למה צריך להרחיק, לפי שהשרשין מתפשטין לצד הבור, שהן יורדין מלמעלה למטה,

אלא בור למעלה ואילן למטה אמאי, כשהבור למעלה והאילן למטה למה צריך להרחיק, איך השרשין יעלו למעלה לצד הבור.

הסברא כמו בבור כל מכה ומכה שמכה הוא מרפה לקרקעו.

והנה תוס' לא דיברו כלל מענין חזקה, משום שהם סוברים שאין מועיל חזקה בלא טענה שמכר לו, ואם מכר קודם שבנה ודאי שמועיל. אבל הרמב"ן כתב שהחידוש הוא שאף על פי שהחזיקו מקודם שבנה ולא מיחה בידם, שבעצם נחשב לחזקה, מכל מקום כאן אינו מועיל משום

31. פירש תוס', כי מה שכתוב עני והעשיר הוה, חידוש הוא, לומר שאפילו שהם החזיקו בזה מקודם שבנה האפדנא, ולא היה להם לחשוב שיבנה שהרי היה עני ואינו מצוי שיעשיר, מכל מקום חייבין להרחיק ואינו דומה לאם קדם רפת בקר לאוצר שאין צריך להרחיק, משום שכאן אינו קבוע התשמיש שלהם כל כך כמו שם ואין כל כך טורח בסילוקו. ועוד משום שיש כאן

אתא לקמיה דרב אשי, פאפי יונאה בא לפני רב אשי, לומר שהן מזיקין לו.

אמר ליה: כי הואן בי רב כהנא, הוה אמרינן מודי רבי יוסי בגירי דיליה. וכאן הוא גם גירי דיליה, היינו כמו שזורק חצים, כי בזמן שהם דכין, אז מתנדנד בנין של חברו.

ומבאר הגמרא: וכמה תנוד אפדנא שנחשב להיזק?

כ-א

כדנייד נכתמא אפומיה דחצבא. כשיתנודד הכיסוי של הכד המונח על פי הכד, באופן שהכד מונח על החומה. (32)

דבי בר מריון בריה דרבין, כי הוה נפצי כיתנא, כשהיו מנפצים את הפשתן, הוה אזלא רקתא ומוקא אינשי, היה הולך הנעורת של הפשתן ומזיק לאנשים.

אתו לקמיה דרבינא באו לפני רבינא שיפסוק

להם הדין.

אמר להו: כי אמרינן מודה רבי יוסי בגירי דיליה, הני מילי דקא אזלא מכחו. הכא, זיקא הוה דקא ממטי לה.

אמר להם: מה שאמרנו מודה רבי יוסי בגירי שלו, הוא דווקא כשהנזק בא מכחו, שאז נחשב כזורק חצים לרשות חברו, אבל כאן, הרוח הוא שמביא את הנעורת ואינו נחשב שבא מכחו. (33)

מתקיף לה מר בר רב אשי — מאי שנא מזורה ורוח מסייעתו, מה זה שונה ממלאכת זורה בשבת, שאף על פי שהרוח מסייעתו שהרי המלאכה נעשית על ידי זה שהרוח מפריד את המוץ מהתבואה, ומכל מקום החשיבה תורה לעושה מלאכה וחייבה על זה, מוכח מכאן שמה שהרוח עושה בגרמתו נחשב למעשיו. אמרוה קמיה דמרימר. אמרו הקושיא הזאת למרימר. אמר להו: היינו זורה

כתב בשם ר"י אם מתנדנד האפדנא מעט אפילו משהוא, כמו שמתנדנד כל כיסוי כשנמצא על פי החבית, ה"ז נזק וחייב להרחיק.

33. הקשו תוס' למה אינו דומה לאש שחייב אף על פי שהולכת על ידי רוח מצויה, וגם כאן מדובר שהולך הנעורת ברוח מצויה, ומה זה שונה מאבנו סכיני ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה שחייב מטעם אש. ותירץ שאש אינו חייב אלא כשעשה האדם האש בלא סיוע הרוח, והאש יכולה גם ללכת מעצמה, אם הלכה למרחוק על ידי רוח מצויה חייב, מה שאין כן כאן שבלא הרוח לא היתה הולכת כלל. ועדיין לא ביארו מה זה שונה מאבנו סכיני ומשאו. וכתב המהרש"א ששם כיון דבכוונה נטלן ממקום אחר והניחן בראש גגו הוי כמו

שנדנדו הבית חשוב נזק כמו קוטרא ובית הכסא שאין מועיל חזקה על זה. וכן כתב הרמב"ם בפ"א מהלכות שכנים ה"ד.

והרשב"א כתב שהטעם שלא מועיל חזקה משום שהטעם שלא מיחה משום שהיה עני מקודם ולא העלה בדעתו שיעשיר ויבנה, אבל אם היה עשיר מקודם ושתק ולא מיחה הוי חזקה. וכל זה כשהתחילו לעשות קודם שיבנה האפדנא שאז לא נחשב היזק גדול ומועיל חזקה, אבל כשהתחילו אחר שכנה נחשב היזק גדול כקוטרא ובית הכסא ואין מועיל על זה חזקה.

32. כן פירש רש"י, ותוס' כתבו בשם ר"י שהשיעור הוא פחות מזה, שאם מתנדנד הכיסוי של החבית כשאדם אוחז הכד בידו ועומד על האפדנא, זה סימן שהאפדנא מתנדנד. והרשב"א